

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
O M B U D S M A N
Republic of Macedonia

ПОСЕБЕН ИЗВЕШТАЈ

**за условите за извршување на воспитно-поправната мерка
упатување во Воспитно-поправен дом
и степенот на остварувањето на правата на децата
(кој во моментот функционира во КПУ Затвор Охрид)**

Скопје, мај 2016

ВОВЕД

Согласно член 11-а од Законот за народниот правобранител („Службен весник на РМ“ бр. 60/03 и 114/09) Народниот правобранител обезбедува посебна заштита на правата на децата, лицата со посебни потреби и на лицата кои се предмет на тортура и друг вид на свирепо, нечовечко или понижувачко постапување или казнување во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена.

Според член 31 од Законот, Народниот правобранител ги следи состојбите на почитувањето и заштитата на уставните и законските права на лицата во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, а особено состојбите на почитувањето и заштитата на уставните и законските права на приведените, притворените и лицата кои издржуваат казна затвор или воспитно-поправна мерка во казнено-поправните и воспитно-поправните установи. При тоа, презема активности согласно законите и меѓународните договори ратификувани, согласно со Уставот на Република Македонија.

Посетите и увидите Народниот правобранител може да ги изврши во секое време без претходна најава и одобрение, како и да разговара со лицата сместени во овие органи, организации или установи без присуство на службени лица.

Народниот правобранител, следејќи ја состојбата на децата/лицата во Воспитно-поправниот дом во Тетово, а по добиени сознанија дека на 14.09.2015 година штитениците кои издржуваат мерка упатување во воспитно-поправен дом беа преместени на натамошно издржување на мерката во КПУ Затвор Охрид, согласно Годишната програма за работа за 2016 година изврши посета и надзор над работата на Казнено – поправната установа Затвор Охрид.

1. ПРАВНА РАМКА

Согласно **Конвенцијата за правата на детето на Обединетите Нации** на децата им е потребна посебна заштита и грижа, вклучувајќи и соодветна правна заштита. Тие се ранливи групи спрема кои е потребен посебен пристап и третман, вклучително и кога се во судир со законот.

Според член 37 од Конвенцијата, државите членки ќе обезбедат ниедно дете да не биде изложено на мачење или други свирепи, нехумани или понижувачки постапки или казни. Не можат да бидат изречени смртна казна, ниту доживотен затвор без можност за ослободување, за кривични дела извршени од лица на возраст под осумнаесет години. Понатаму, ниедно дете не може да биде лишено од слобода незаконски или самоволно. Апсењето, притворот или затворот за детето мора да биде согласно законот и ќе биде употребено само како последна можна мерка и за најкратко можно време.

Конвенцијата, исто така налага со детето лишено од слобода да се постапува со почитување на достоинството на човечката личност и на начин кој ги зема предвид потребите на лицата од негова возраст. Секое дете лишено од слобода треба да биде одвоено од возрасните, освен ако се смета дека е тоа во најдобар интерес на детето, и има право да одржува контакт со своето семејство преку писма и посети, освен во исклучителни случаи.

Секое дете лишено од слобода има право на итна правна и друга соодветна помош, како и право да ја оспори законитоста на лишувањето од слобода пред судот или друг надлежен, независен и непристрасен орган, како и право на итна одлука за поставеното прашање.

Според член 39 од Конвенцијата, државата е обврзана да ги преземе сите мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и за социјална реинтеграција на детето кое е жртва на некој облик на занемарување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некој друг облик на свирепост, нехумано или понижувачко постапување или казнување, при што таквото закрепнување и реинтеграција се одвиваат во средина што го поттикнува здравјето, самопочитувањето и

достоинството на детето. Едновременно, Конвенцијата обврзува државата да му признава право на секое дете за кое ќе се уврди или кое е обвинето или за кое е признато дека го прекршило кривичниот закон, со него да се постапува на начин на кој се поттикнува неговото почитување на правата на човекот и основните слободи на другите, при што да се имаат предвид возраста на детето и желбата да се подобри неговата реинтеграција и тоа да преземе конструктивна улога во општеството.

Законот за правда на децата („Службен весник на РМ“ бр.148/13) го уредува постапувањето со децата во ризик и децата сторители на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела и прекршоци, условите за примена на мерки за помош, грижа и заштита, на воспитни и алтернативни мерки и за казнување на децата и помладите полнолетни лица.

Основните цели на Законот за правда за децата се остварување на приоритетен интерес и заштита на децата од криминал, насилство и од кој било облик на загрозување на нивните слободи и права и нивниот правилен развој, заштита на децата сторители на дејствија кои со закон се предвидени како кривични дела и прекршоци и од поврат на такви дела, нивна социјализација, воспитување и превоспитување, помош и грижа за децата и заштита во постапката пред судот и другите органи на нивните слободи и права загарантирани со Уставот на Република Македонија, со Конвенцијата за правата на детето и со други ратификувани меѓународни договори за положбата на децата.

Оттука, целта на законот е воспитните мерки да бидат во насока на обезбедување на заштита и помош на малолетните сторители на кривични дела, вршење на надзор над нив, нивно стручно оспособување и развивање на нивната лична одговорност, односно воспитување и превоспитување.

Согласно член 19 од Законот за правда на децата, дете е секое лице на возраст до 18 години.

На дете од 14 до 16 годишна возраст за дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело можат да му се изречат само воспитни мерки. На дете од 16

до 18 годишна возраст за дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело можат да му се изречат воспитни мерки, а по исклучок може да му се изрече казна или алтернативна мерка.

Заводската мерка упатување во воспитно-поправен дом се изрекува спрема дете кога постои потреба од потрајни и засилени мерки за негово воспитување и превоспитување и негово целосно одвојување од дотогашната средина. При изрекувањето на оваа мерка судот посебно води сметка за тежината и природата на стореното дејствие, како и за околностите дали спрема детето порано биле изрекувани воспитни мерки или казна затвор за деца.

Во воспитно-поправниот дом детето останува најмалку една година, а најмногу пет години, односно до наполнети 23 години. Притоа судот не го определува нејзиното траење, туку за тоа дополнително одлучува. Судот ја преиспитува потребата од престој во воспитно-поправниот дом секоја година, по службена должност, по предлог на јавниот обвинител или по предлог на воспитно-поправниот дом.

Согласно член 129 став 3 од Законот за правда на децата воспитните мерки се изрекуваат со решение во чијашто изрека се наведува само која мерка се изрекува, при што детето не се огласува за виновно за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело што му се става на товар. Во образложението на решението се наведува описот на делото и околностите што ја оправдуваат примената на изречената мерка.

Согласно член 300 од Законот за извршување на санкциите („Службен весник на РМ“ бр. 28/02, 57/2010, 170/2013, 43/14, 166/14, 33/15 и 11/2016) заводските мерки се извршуваат со упатување во воспитна установа и со упатување во Воспитно – поправен дом (во понатамошниот текст ВПД).

2. КОНСТАТИРАНИ СОСТОЈБИ ОД ПОСЕТИТЕ

Народниот правобранител, со цел да ги согледа условите за престој, третманот и грижата во остварувањето на правата на децата упатени во Воспитно – поправен дом, кој во моментот е со локација во Казнено- поправната установа Затвор Охрид, во март оваа година изврши посета на Затворот Охрид, а дополнително и во мај 2016 година.

Имено, мешан тим од државни службеници кај Народниот правобранител кои ја следат состојбата во казнено- поправните и воспитно- поправните установи и од Одделението за правата на децата и лица со посебни потреби ги согледаа условите во установата, положбата на децата/лицата, облиците на психосоцијален третман, условите за остварување на правото на образование, здравствената заштита, исполнувањето на слободното време, како и состојбата со другите права на децата над кои е изречена заводската мерка. Тимот на Народниот правобранител за таа цел разговараше со директорот на казнено- поправната установа, со вработените во одделението за ресоцијализација, како и со самите штитетници во установата. Воедно, изврши увид во сместувачките капацитети на Затворот Охрид во делот каде се сместени лицата кои издржуваат воспитно-поправна мерка, изврши увид во просториите каде се подготвува и служи храната, во бањите и тоалетите, како и во документацијата на секое од овие деца (лично досие и здравствената документација).

2. 1. За установата

Воспитно-поправниот дом Тетово е установа од полуотворен вид во која се извршува воспитната мерка – упатување во воспитно-поправен дом на лица од машки пол, на возраст од 14 до 23 години сторители на кривични дела, на кои со решение на судот им е изречена оваа мерка. Почнувајќи од 14.09.2015 година, Воспитно-поправниот дом Тетово функционира во објект во состав на Казнено- поправната установа Затвор Охрид. Објектот на установата датира од 1959/60

година како дел од Полициската станица, а во 1962/63 година се издвојува како посебна казнено- поправна установа во која се упатуваат помлади полнолетни и малолетни машки лица осудени со правосилна пресуда на казна малолетнички затвор, како и машки и женски лица спрема кои е определен притвор од подрачјата на основните судови Дебар, Охрид и Струга, освен притворот определен за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. (Решение на министерот за правда за распоредување на осудените и малолетните лица во Казнено – поправна установа и Воспитно-поправна установа и на притворените лица во притворските одделенија на Казнено – поправната установа „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008).

Оваа казнено поправна установа во Охрид е е во непосредна близина на Полициската станица Охрид, опкружена со приватни станбени и деловни објекти. Делот во кој се сместени децата кои издржуваат заводска мерка е во самиот објект каде што се сместени и лицата осудени на казна малолетнички затвор, при што децата од Воспитно-поправниот дом се сместени на првиот кат во предниот дел од установата, кој е одвоен од затворскиот дел само со една врата. Дворот на казнено-поправната установа е поделен на два дела со лимена ограда, еден дел од дворот е за децата од ВПД, а другиот за децата од затворот. Дворот го користат за спортски активности, движење на свеж воздух и истиот може да се користи само во поволни временски услови, затоа што е на отворено, односно не е покриен. Иако според надлежните во оваа установа се прават напори децата да се држат одвоени од другите лица, од увидот и разговорот со децата се потврди дека комуникација и контактот меѓу децата и осудените лица не може во целост да се спречи.

Слика 1. Дворот на установата за децата од Воспитно поправен дом

Во разговор со директорот на КПУ за локацијата на установата, добиени се сознанија дека имало ситуации кога од околните објекти, особено за време на туристичка сезона, лицата сместени во овие објекти разговараат со децата или со осудените лица кога се наоѓаат во дворот, на отворено и притоа да им се дофрлат мобилни телефони или други предмети кои се забранети со Куќниот ред. До Министерството за правда и Управата за извршување на санкциите пред неколку години од страна на директорот е доставено барање за дислокација на Затворот Охрид и според информациите истиот е на листата на казнено-поправни установи за дислокација, согласно Националната стратегија за пенитенцијарниот систем 2015-2019 година.

Од друга страна, **локацијата** на казнено поправната установа, (во непосредна близина на Центарот на градот), а во тој контекст и на делот во кој се сместени децата може да ја доведат во прашање функцијата на превоспитниот процес, меѓу другото и поради искушението за бегство, затоа што само ѕидовите на затворот ги одделуваат децата од надворешниот свет, односно слободното движење. Друго е прашањето, колку во вакви услови е заштитена приватноста на децата, кога од околните објекти може лесно да се види нивното движење, престројувањето во текот на денот, одењето во кујна, користење на слободното време и сл. што директно се одразува и на нивното достоинство, особено ако се

има предвид возраста во која се наоѓаат и чувствителната фаза од нивниот психо-физички развој .

Основен проблем со кој се соочува установата е недостатокот на **финансиски средства**, и според добиените податоци буџетот е ист како и минатата година, но скоро двојно намален во однос на 2009 година, со што се оневозможува целосното остварување на дејноста и функционирање на установата. Поради тоа, преку други начини (помош од Црвен крст, приватно-правни субјекти, донации и сл.) се обезбедуваат основните материјални услови – инвентар, постелнина и др.

Затоплувањето на установата е со употреба на нафта и дрва, а во текот на летниот период преку сончеви колектори се обезбедува топла вода во текот на целиот период. При првата посетата, Народниот правобранител забележа дека дрвото за огрев се чува во просторија која е наменета за сала за вежбање и за работно ангажирање на децата, заедно со дел од опремата за вежбање. Додека при втората посета оваа просторија беше целосно преадаптирана и наменета за одржување на часови за физичко воспитание, во која има неколку справи за вежбање.

Слика 2. Просторија наменета за сала за вежбање (при првата посета)

Слика 3. Истата просторија при втората посета

2. 2. Капацитет и услови за сместување

Воспитно поправниот дом е со сместувачки капацитет за околу 35 деца.

На денот на посетата евидентирани се вкупно 28 деца од кои 23 беа присутни, 1 дете е на прекин на казната, 1 на викенд отсуство и 3 во бегство.

Број на деца	Присутни	Прекин на казната	Во бегство	Викенд отсуство
	23	1	3	1
Вкупно	28			

Табела 1. Број на деца во Воспитно поправен дом

Вработени се вкупно 35 лица, од кои 25 се од машки и 10 од женски пол. Од вкупниот број вработени според националната структура има 31 Македонец, 3 Албанци и 1 Ром. Вработените се распоредени во неколку сектори и тоа: Сектор за обезбедување, Секторот за ресоцијализација и Секторот за административно–финансиско работење.

Секторот за обезбедување има вкупно 25 вработени од кои 23 се машки, а 2 женски кои се распоредени во 4 командни смени, со по еден заповедник. Вработените во Секторот за обезбедување работат во две смени, односно од 8.30 до 20.30 и од 20.30 до 8.30 часот. Надзорниците работат во смени од 8.30 до 16.00 часот и од 16.00 до 22.00 часот.

Секторот за ресоцијализација има вработено 4 лица сите од женски пол, од кои 2 психолози, 1 референт за прием и отпис и 1 инструктор (готвач), додека во Секторот за административно–финансиско работење вработени се, исто така, 4 лица меѓу кои директорот и заменик-директорот на Затворот.

2. 3. Просторни услови

Согласно член 315 став 2 од Законот за извршување на санкциите, воспитните групи можат да опфатат најмногу 10 малолетни лица кои имаат посебен воспитувач. Децата кои издржуваат воспитна мерка во Казнено-поправната установа Затвор Охрид се сместени на првиот кат од објектот, во три простории, односно се распоредени во две воспитни групи: Една воспитна група со засилено превоспитно влијание и втора од отворен вид.

Првата просторија која функционира како Одделение за засилено превоспитно влијание (ОЗПВ) е од затворен тип. Просторијата е со димензии 5,6x3,1 м и висина на плафонот од 2,5 м или 47,7 м³. Прозорците во собата се обезбедени со метални решетки и овозможуваат природна светлина и вентилација на просторијата. На подот има паркет кој на неколку места е оштетен. Просторијата е чиста, сидовите се релативно добри. Оваа просторија има 5 двокатни метални кревети, а во моментот на посетата во истата беа сместени 4 деца.

Слика 4. Одделение за засилено превоспитно влијание

При увидот констатирано е дека децата иако се со засилено превоспитно влијание истите можат во текот на денот слободно и без каков било надзор слободно да се движат во установата.

Во втората просторија со димензии 5,6 x 4,1 м.или 63,14 м³, има вкупно 8 двокатни метални кревети каде беа сместени 7 деца.

Во **Третата просторија** со димензии 5,6 x 6 м и висина на плафонот од 2,75 м. или 92,4 м³ има вкупно 11 двокатни метални кревети, а сместени се 9 деца.

Во овие две простории има прозорци со метални решетки, просториите се добро осветлени и со запазена хигиена. Во сите три простории има телевизиски апарат, и посебно шкафче за секое дете за чување на неговите работи. Надворешната страна на вратите од овие простории секоја поодделно има метална влезна врата со решетки, кои во моментот на посетата беа отворени. Инаку втората и третата просторија се од отворен тип.

Слика 5. Простории (од отворен тип) во кои се сместени децата

Соба	Тип на просторија	Димензии	Капацитет	Број на сместени деца
1	Затворен	5,6 x 3,1 м / 2,5 м. или 47,7 м ³	5 двокатни кревети	4
2	Отворен	5,6 x 4,1 м. или 63,14 м ³	8 двокатни кревети	7
3	Отворен	5,6 x 6 м / 2,75 м. или 92,4 м ³	11 двокатни кревети	9

Табела 2. Простории во кои се сместени децата од ВПД во Затвор Охрид

3. ХРАНА И ИСХРАНА

Согласно член 320 од Законот за извршување на санкциите на лицата во ВПД им се обезбедува исхрана по три оброка дневно која содржи најмалку 14.600 џули, а болните лица добиваат храна во вид и количество што ќе го одреди лекарот.

Готвенењето на храната за децата од ВПД Тетово се врши во посебна просторија- кујна која е мала по димензии, но ги има основните елементи: три работни маси, ладилник, шпорет, мијалник, како и две наткасни за чување на приборот за јадење (чини, прибор исл.) . Делењето на оброците за децата се врши преку отвор (шалтер), а храната се конзумира во просторија која е веднаш до кујната и се користи за трпезарија. Трпезаријата има пет долгнавести маси и десет долгнавести клупи за седење.

Слика 6. Дел од кујната каде се приготвува храната

Слика 7. Трpezарија

Истата просторија ја користат и осудените лица од затворот, но во различни временски термини во денот. На видно место во кујната има истакнато мени за 15 дена, кое е подготвено од инструкторот (готвачот), прегледано од лекарот, а одобрено од директорот на установата. Во разговор со лицата кои се ангажирани во кујната добиени се информации дека во изготвувањето на менито учествуваат индиректно децата, преку друго дете кое е на издржување казна малолетнички затвор и е со сертификат за готвач издаден од надлежна институција. Оброците се служат три пати дневно- појадок, ручек и вечера.

4. ОДРЖУВАЊЕ НА ХИГИЕНА

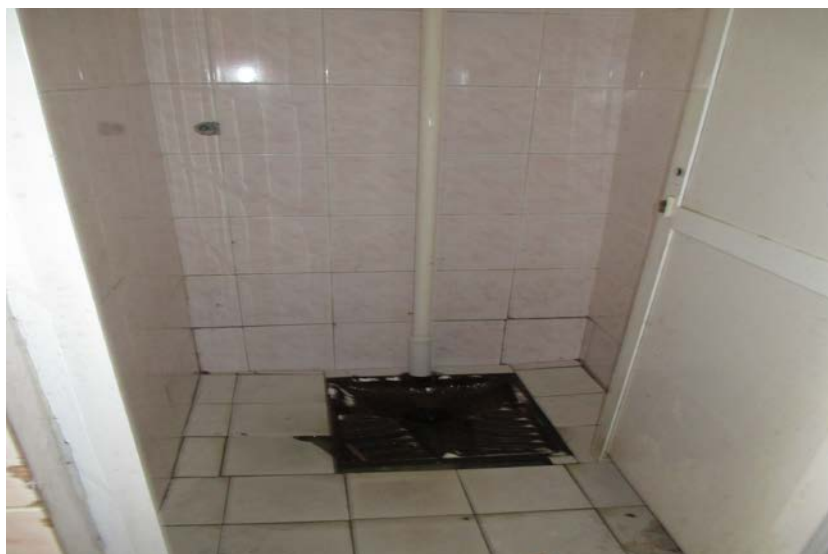
Воспитно-поправниот дом има една бања, со три туш кабини од кои при увидот беше утврдено дека еден од трите туша не е функционален. Децата имаат на користење два тоалети- санитарни јазли . Бањата и тоалетите се наоѓаат во долниот дел од зградата, од лева и десна страна, односно не се на истиот кат на кој се сместени децата, ниту во близина на просториите во кои се сместени. Хигиената во санитарните јазли и тоалетите не е на задоволително ниво, немаат врати, ниту пак завеси, со што не е обезбедена приватноста и интимноста на децата при користење на истите. Инаку, за хигиената се грижат самите деца, средства за хигиена добиваат редовно, а капењето во текот на зимскиот период е еднаш неделно. При втората посета во месец мај, во разговор со децата добиени се информации дека капењето е двапати во неделата, што беше потврдено и од страна на директорот што се должи на користење на сончевите колектори во овој период.

Воспитно-поправниот дом има перална каде едно дете е работно ангажирано, односно задолжено за перење на облеката и постелнината. Најголемиот дел од облеката на децата е нивна лична, но исто така се обезбедува од донации.

Во разговор со децата од ВПД добиени се информации дека се соочуваат со проблем за користење на тоалетите во вечерните часови. Имено, по 22 часот просториите во кои се сместени се заклучуваат, и за евентуална физиолошка и друга потреба децата користат своно кое е поврзано со просторијата на дежурниот. Меѓутоа, децата изјавија дека многу често дежурниот навреме не се одзива на повикот, поради што се принудени да уринираат во пластични шишиња во просторијата во која спијат и истите да ги чуваат до наутро.

Слика 8. Бања

Слика 9. Тоалет

5. УСЛОВИ ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА ВО ВПД

5. 1. Право на образование

Според член 28 од Конвенцијата за правата на детето, на детето му се признава правото на образование, при што основното образование е задолжително и бесплатно за сите. Воедно, образованието на детето треба да биде насочено врз развојот на личноста на детето и развојот на надареноста и менталните и физички способности до крајни граници.

Законот за основното образование утврдува дека секое дете има право на основно образование кое се остварува во основно училиште. А според член 10 став 2 од истиот закон, основното образование се организира и остварува и во казнено - поправни и воспитно-поправни установи, согласно овој закон.

Во членот 311 од Законот за извршување на санкциите е утврдено дека работата во ВПД се организира, така што на малолетното лице му се обезбедуваат услови за основно и средно образование и воспитание, за стекнување и развивање на позитивни навики, на вредносни особини и за работно ostrучување и оспособување за одделни занимања. Според член 311 став 2, ако во ВПД не постои настава од одредена насока или степен на образование, малолетното лице може таквата настава да ја посетува и надвор од ВПД.

Според член 46 од Куќниот ред на ВПД Тетово од 27.12.2006 година кој се уште е во сила, во Домот задолжително се организира основно образование како дел на општиот систем на образование и воспитување . Образованието на малолетните лица може да се организира во самиот дом или во местото на седиштето на домот. Министерството за образование и наука е должно да го организира и финансира основното образование по предлог на Управата за извршување на санкциите.

Од друга страна, со измените и дополнувањето на Законот за средното образование („Службен весник на РМ“ бр.49/2007) од учебната 2008/2009 година и средното образование е задолжително и бесплатно.

Од увидот се констатира дека има просторијата наменета за *училница*, која истовремено се користи и како занимална и соба за слободни активности, истата е добро осветлена и со запазена хигиена. Во училницата има 14 маси, односно клупи, 20 столици и една катедра. На ѕидот има истакнато Куќен ред на установата, Список на дежурства на деца и одговорни лица, како и Распоред на активности во ВП Домот. Затоплувањето на просторија се врши со огревно дрво.

Слика 10. Просторија-училница

Народниот правобранител, при првата, но и за време на втората посета не затекна во просторијата спроведување на каква било активност поврзана со образованието на децата, што остава сомнеж и во однос на спроведување на т.н. неформално образование на децата.

Иако, основното и средното образование се задолжителни и бесплатни за децата од Воспитно поправниот дом нема обезбедно редовен образовен процес, ниту во основното ниту во средното образование. Во воспитно поправниот дом не се спроведуваат ниту курсеви за стручно образование, односно за оспособување на децата за вршење на определени занаетчиски дејности, а оние со завршено основно образование немаат никаква понатамошна образовна активност.

Куќниот ред кој се применува не е усогласен со измените и дополнувањата на Законот за средното образование, во поглед на задолжителноста на овој вид образование за децата од ВПД .

5. 2. Право на соодветна медицинска грижа

Според Конвенцијата за правата на детето, детето има право на највисоко ниво на здравствена и медицинска заштита и рехабилитација, при што треба да се настојува ниедно дете да не биде лишено од правото на таква здравствена заштита. Воедно, сите институции, служби и установи што се одговорни за грижа или за заштита на децата треба да бидат во согласност со стандардите, особено во областа на сигурноста и здравјето, бројот и достоинста на персоналот, како и на стручниот надзор.

Во Законот за извршување на санкциите, поточно во делот на извршување на заводски мерки нема посебен член за децата кои се на издржување воспитна мерка во однос на правото на здравствена заштита. Меѓутоа, според член 328 од Законот, одредбите од истиот се применуваат и на организацијата и работата на воспитно-поправниот дом и на извршувањето на воспитно- поправната мерка - упатување во воспитно поправен дом, доколку во делот за извршување на заводски мерки не е определено поинаку.

Оттука, согласно член 20 од измените и дополнувањата на Законот за извршување на санкциите („Службен весник на РМ“ бр. 170/13) кој стапи во сила на 14 декември 2013 година, членот 124 се менува и се утврдува дека на осудените и на притворените лица им се обезбедува потребната медицинска помош, според прописите од областа на здравствената заштита и здравственото осигурување.

Според ставот 2 од истиот член, здравствените работници вработени во јавните здравствени установи што вршат примарна здравствена заштита во мрежата на здравствени установи на чие подрачје се наоѓа седиштето на установата даваат здравствени услуги на осудените и притворените лица. Притоа, трошоците за здравствената заштита на овие лица во установата паѓаат на товар на Буџетот на Република Македонија.

Според член 23 од Законот за измените и дополнувањата на горенаведениот закон, јавните здравствени установи што вршат примарна здравствена заштита во мрежата на здравствени установи на чие подрачје се наоѓа седиштето на установата се должни статутот и актите за внатрешна организација и систематизација на работните места да ги усогласат со овој закон, најдоцна во рок од 30 дена од денот на влегување во сила на овој закон.

Според став 2 на овој член, јавните здравствени установи што вршат примарна здравствена заштита во мрежата на здравствени установи на чие подрачје се наоѓа седиштето на установата ги преземаат здравствените работници од установите, просторот, опремата и средствата за работа со денот на влегување во сила на статутот и актите за внатрешна организација и систематизација на работните места.

При увидот во Воспитно -поправниот дом се констатира дека просторијата која се користи како Амбуланта е мала, и во неа има две шкафчиња, работна маса, еден амбулантски кревет, мала масичка и две столчиња.

Личните здравствени досиеа на децата сместени во Воспитно-поправниот дом се чуваат во едно шкафче, при што за секое дете се води лист за евиденција (досие), на кое е наведена неговата здравствена состојба, а прикачени се и

документи за преземени интервенции по неговото здравје, односно не се чуваат во соодветна форма (влошка).

Во установата нема вработено медицинско лице, односно здравствен работник, медицинска сестра или стоматолог, ниту, пак Амбулантата располага со основни медицински апарати. Шкафот во кој се чуваат медикаментите / лекаствата е заклучен и до него има пристап вработено лице од Секторот за обезбедување кое е одговорно за давање на терапија за децата пропишана од страна на лекарот.

Трошоците за здравствените услуги, односно медицинските терапии за децата се на трошок на Воспитно поправниот дом.

Народниот правобранител при увидот утврди дека здравствената заштита на децата се обезбедува преку Здравствениот дом Охрид, од каде еднаш во неделата доаѓа лекар кој врши прегледи на сите деца, а по потреба доаѓа и дополнително или на повик. За евентуална итна интервенција се користат услугите на итната помош. Исто така, во текот на разговорот добиени се информации дека лекарскиот тим задолжен за примарната здравствена заштита на децата не е постојан, односно се менува во зависност од тоа кој лекар е на смена. Исто така, не е фиксно определен денот за прегледи туку истиот се договара со лекарот во зависност од бројот на децата и неговиот ангажман. Лекарот издава упат за евентуално специјалистички прегледи. Децата во мала група од две до три деца, се носат на стоматолошки прегледи и интервенции на стоматолог во Здравствениот дом, со која казнено поправната установа има склучено договор. Тестирањето на децата за ХИВ и Хепатит се врши на секое ново примено дете во лабораторија во Здравствен дом Охрид, а на децата на кои им е утврдено присуство на Хепатит од страна на лекарот им е препишана редовна терапија која во воспитно- поправната установа ја дели вработено лице од Секторот за обезбедување. Народниот правобранител беше информиран дека во домот нема деца-корисници на психоактивни супстанции и опијати.

Во разговор со директорот на казнено -поправната установа дониени се сознанија дека на почетокот имале одредени потешкотии во остварување на

здравствената заштита на децата поради обврската да се користи „ мој термин“, но по укажувањата за специфичноста на децата, истите се надминати.

Од увид во здравствените картони и дневната евиденција за извршените медицински прегледи и дадената терапија, Народниот правобранител констатира дека од вкупниот број на сместени деца, на 15 деца (при првата посета) , односно 13 деца (при втората посета) им е препишана терапија – Дијазепам, со дневна доза од 0,5 mg до 20 mg.

Во најголем број од досијеата на децата кои се сместени во домот е евидентирано дека станува збор за деца со „растројство на личноста, со низок праг на толеранција, нагла импулсивност и фрустрации, проследени со девијатно однесување, како и низок социјален и едукативен статус.“

Оттука, се уште целосно и квалитетно не е спроведен процесот на преземање на здравствената заштита од страна на здравствените установи, согласно Законот за измени и дополнување на Законот за извршување на санкциите („Сл.весник на РМ бр. 170/13), што во случајот негативно се одразува на децата сместени во оваа установа, меѓу другото и поради тоа што ниту едно од децата не е здравствено осигурано, иако согласно Законот за здравствено осигурување овие деца задолжително се осигуруваат.

Слика 12. Амбулантата каде се прегледуваат децата

Слика 13. Шкаф за чување на лекаствата

5. 3. Право на контакти, посети и допишување со родители и блиски роднини

Конвенцијата за правата на детето во членот 37 став 1 точка в, наведува дека со детето лишено од слобода се постапува со почитување на достоинството на човечката личност, а притоа особено е важно да се земат предвид неговата возраст и потребите . Воедно, секое дете лишено од слобода се одвојува од возрасните, освен ако не се смета дека е тоа во најдобар интерес на детето, и има право да одржува контакт со своето семејство преку писма и посети, освен во исклучителни случаи.

Според член 322 и 323 од Законот за извршување на санкциите, малолетните лица имаат право без ограничување да примаат посети на членовите на потесното семејство во границите на Куќниот ред, а со одобрение на директорот може да ги посетуваат и други лица. Малолетните лица, можат без ограничување да се допишуваат со родителите и блиските роднини, а директорот на Воспитно-поправниот дом може да одобри допишување со други лица, ако тоа не влијае штетно врз малолетните лица.

Горенаведеното е содржано и во Куќниот ред на Воспитно-поправен дом Тетово од 27.12.2006 година, донесен од страна на директорот на Управата за извршување на санкциите.

Во разговор со директорот и службените лица добиени се информации дека во врска со остварувањето на овие права на децата се раководат од постоечкиот Куќен ред по кој се постапуваше и во ВПД Тетово во Велес.

Инаку, децата во Домот имаат право на посети, допишување и користење на телефон. Посетите не се временски ограничени и најчесто се вршат за време на викендите, но можно е истите да се користат и во текот на работните денови, со одобрение на директорот. Инаку, во ВПД нема посебна просторија определена за оваа намена.

Во Домот има телефонска говорница, но за користење на истата на сопствен трошок треба да набават телефонски картички, кои повремено ги нема, поради што не секогаш може да се оствари телефонски контакт.

Од страна на воспитувачите добиени се информации дека на децата им се на располагање и службените телефони, во нивно присуство, што беше негирано од страна на децата.

Во однос на користење на правото на допишување, остварувањето на ова право е под прашање ако се има предвид дека најголемиот број од нив не се писмени, а децата изјавија дека скоро и да не го користат. Децата во Воспитно поправниот дом примаат пратки од родителите и блиските роднини, а зачестеноста на користење на ова право зависи од физичката оддалеченост на семејството, што се одразува и на посетите на децата во домот, особено ако се има предвид материјалната состојба на семејството, како и фактот дека голем дел од децата потекнуваат од семејства со низок социјален статус.

5. 4. Право на слободно време и рекреација

Во член 31 од Конвенцијата за правата на детето се наведува дека на детето му се признава правото на одмор и на слободно време, на игра и рекреација кои одговараат на возраста на детето.

Според член 111 и 112 од Законот за извршување на санкциите осудените лица имаат право на осумчасовен непрекинат одмор во текот на денот и на еден ден одмор во неделата. На осудените лица мора да им се обезбеди надвор од затворените простории да поминат најмалку 2 часа дневно.

Наведеното е преземено во Куќниот ред на Воспитно-поправниот дом Тетово, во член 24 според кој малолетните лица имаат право на осум часовен непрекинат одмор во текот на денот и на еден ден одмор во неделата. Покрај тоа, им се обезбедува дополнителен пладневен одмор до два и пол часа дневно. На малолетните лица мора да им се обезбеди надвор од затворените простории да

поминат најмалку 2 – 2 и пол часа дневно (во зависност од распоредот на дневните активности), а во функција на нивна матурација (созревање).

Народниот правобранител утврди дека просторијата во која се сместени спортските реквизити (справи за вежбање) е заклучена и не е во функција. Во неа се чува огревно дрво и други предмети. Како и трпезаријата и оваа просторија се користи и од страна на лицата во малолетничкиот затвор.

Добиени се информации од децата дека *спортско- рекреативните активности* најчесто се изведуваат во дворот на Домот кој со лимена ограда физички е одвоен од дворот кој го користат осудените малолетници. Инаку, дворот е со мали димензии и не ги задоволува основните потреби на децата по однос на целосна рекреативна активност. Воедно во дворот не е предвиден покриен дел кој би се користел во лоши временски услови. При втората посета огревното дрво беше отстрането од просторијата, но просторијата повторно беше заклучена и не беше во функција.

Слика 14. Дворот, поделен на два дела за малолетниците и за осудениците

Слика 15. Влезот во воспитно–поправниот дом

Во разговор со директорот добиени се информации дека има и пинг-понг маса, која е планирано да биде поставена во дворот , но поради временските услови не може да се користи од причина што нема покриен дел.

Во вакви услови децата не може да го користат правото да поминат најмалку два до два и пол часа дневно надвор од затворените простории. Во домот има и *библиотека*, но фондот на книги е мал и претежно се набавуваат преку донации. Интересот за читање од страна на децата е слаб, ретко кога некој изразува желба за читање, што е и очекувано со оглед на степенот на нивното образование.

Оттука, постои потреба за организирано пополнување на слободното време на децата во Воспитно поправниот дом со содржини и активности, согласно возраста и потребите на децата, а во функција на нивна посеопфатна ресоцијализација.

5. 5. Право на слобода на вероисповед

Според член 14 од Конвенцијата за правата на детето се почитува правото на детето на слобода на мислење, совест и вероисповед, при што слободата на

манифестирање на веросиповедта или на убедувањето може да потпаѓа само под оние ограничувања што се пропишани со закон и што се неопходни поради заштита на јавноста, сигурноста, редот, здравјето или моралот или основните права и слободи на другите.

Според член 30 од Конвенцијата, во оние држави во кои постојат етнички, верски или јазични малцинства или лица со автохтоно потекло, детето кое му припаѓа на таквото малцинство или е од автохтоно потекло не смее да биде лишено, во заедницата со другите припадници на групата, од правото на својата култура, исповедувањето на својата вера и вршењето на верските обреди или на употреба на својот јазик.

Во член 141 од Законот за извршување на санкциите е уредено дека на осудените лица им е дозволено да ги задоволуваат своите верски чувства и потреби согласно условите и можностите на установата.

Според член 52 од Куќниот ред на Воспитно- поправниот дом Тетово на малолетните лица им е дозволено да ги негуваат своите верски чувства и потреби согласно со условите и можностите на Домот.

При увидот се констатира дека децата се со различна етничка и верска припадност, но нема посебна просторија за извршување на верските обреди во Домот. Се води сметка за верските чувства при подготовка на храната, а се практикува за верските празници да им се даваат отсуства на децата.

6. МОЖНОСТИ ЗА ОДОБРУВАЊЕ/КОРИСТЕЊЕ **ПОГОДНОСТИ**

Во членот 153 од Законот за извршување на санкциите, погодностите се дефинирани како збир на мерки за поттикнување на осуденото лице, ублажување на затворската дисциплина и негативните влијанија на затворањето, одржување на односите со семејството и надворешениот свет, поттикнување на учеството на

осуденото лице во остварувањето на процесот на ресоцијализацијата, јакнење на одговорноста и самодовербата заради негово оспособување за живот во согласност со правниот поредок и исполнување на граѓанските обврски.

Погодностите се состојат од ублажување на условите во установата и почести контакти со надворешниот свет.

Според член 73 од Куќниот ред на Воспитно-поправниот дом Тетово за добро поведење и залагање во работата, како и за поттикнување на добро однесување и за развивање на чувство на одговорност и за интерес и соработка во третманот што се спроведува во домот, на малолетните лица може да им се дадат одделни погодности како што се: продолжени посети или посети без надзор во просториите на домот, посети надвор од просториите на домот, слободен излез од домот до 7 часа, отсуство до 15 дена во текот на годината, со тоа што отсуството во текот на месецот не може да биде подолго од 3 дена и целосно или делумно користење на одморот надвор од домот.

Освен горенаведените, на малолетните лица може да им се одобрат и други погодности, како што се: допишување со лица надвор од кругот на потесното семејство, проширување на кругот на лицата кои можат да ги посетат, зголемен број на посети, зголемен број на пратки и групна посета на културно-просветни манифестации и спортски натпревари.

Согласно член 74 од Куќниот ред, погодностите се доделуваат со решение на директорот на Домот по предлог на воспитувачкиот колегиум, а во исклучителни случаи (потешка болест или смрт на член од потесно семејство, или друг несреќен случај во семејството) и по сопствено барање од малолетното лице, поткрепено со писмен документ како доказ.

Во разговор со директорот и службените лица (воспитувачките) погодноста се оценува како позитивна мерка за привлекување на детето и негово учество во третман и елементарното описменување, како и за пројавување интерес за работно ангажирање, односно исполнување на секојдневните должностите. Најчесто како погодност на децата им се дава слободен излез од 2 часа во град и

користење на викенд отсуство, додека до сега не е искористена погодноста за групна посета на културно-просветни манифестации, спортски натпревари и сл.

Во врска со користењето на погодности во разговор со децата добиени се информации дека оваа погодност ретко кој ја користи, односно дел од нив ја немаат користено подолг период од една-две години, а дел од децата во разговор укажаа дека погодност немаат користено ни кога биле сместени во ВПД Тетово во Велес. Инаку, во досието на детето се евидентира користењето на погодност. Во моментот на посетите, само едно од децата ја користеше погодноста.

7. ЗАШТИТА НА ДЕТЕТО ОД КАКВО БИЛО НАСИЛСТВО

Конвенцијата за правата на детето во член 34 предвидува заштита на детето од сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба. Воедно, предвидува заштита на детето од сите други облици на експлоатација штетни за детето (член 36), и ги обврзува надлежните органи да го заштитат детето од изложување на мачење или на друго свирепо, нечовечко или понижувачко постапување или казнување (член 37).

Според член 276 од Законот за извршување на санкциите при извршувањето на воспитните мерки постапувањето со малолетните лица мора да биде хумано и достоинствено, да одговара на возраста, степенот на душевната развиеност и на способностите и склоностите на малолетното лице, кај малолетните лица да се развие чувството на лична одговорност и да се поттикнуваат и самите да учествуваат во своето воспитување и превоспитување. Едновремено, со законот се забранува секој облик на мачење, нечовечно или понижувачко однесување и казнување, при што мора да се обезбеди право на лична сигурност на осуденото лице и самопочитување на неговата личност.

Во разговор со директорот и лицата од Секторот за ресоцијализација и Секторот за обезбедување добиени се информации дека помеѓу децата има

случаи на насилство во вид на физички пресметки, навреди и слично. Воспитувачките водат евиденција за децата кои покажуваат несоодветно и агресивно однесување. Освен воспитувачките и лицата од обезбедувањето кои се во секојдневен контакт со децата, директорот извести дека често пати и тој ги посетува децата и разговара со нив.

Народниот правобранител беше известен дека нема физичко или друг вид насилство од страна на вработените кон децата, а во разговор децата посочија лица од Секторот за обезбедување, меѓу кои и лица кои се вклучени во нивно описменување дека често користат физичка сила, користејќи т.н. бугарски палки, додека навредите и омаловажувањата наводно, се секојдневна пракса.

8. ДИСЦИПЛИНСКА ОДГОВОРНОСТ

Согласно член 63 од Куќниот ред на ВПД Тетово за нарушување на редот и дисциплината спрема малолетните лица можат да се применат дисциплински казни: опомена, јавна опомена, одземање на дел од надоместокот за работа во висина до 20% , ограничување на доделување погодности до 3 месеци ако малолетното лице ги злоупотреби дадените погодности, и упатување во самица во траење од 3-7 дена со и без право на работа. Притоа малолетното лице не смее само да ја издржува оваа дисциплинска казна во просторија определена за таа цел.

Од увидот во просторните услови на Воспитно-поправниот дом во Затвор Охрид констатирано е дека нема посебна просторија за мерката самица за децата, туку во приземјето каде што се наоѓаат просториите за притвор, дел од нив се користат за оваа намена. Во притворските простории има по три кревети, тоалет и мијалник, една маса и три столчиња. Има метална врата и врата со решетки, а над неа има мало прозорче. Притоа, немаше ниту едно дете на издржување на оваа дисциплинска казна.

Во разговор добиени се информации дека досега не била изречена ниту една дисциплинска казна спрема децата од ВПД Тетово. Наведеното беше негирано од страна на дел од децата кои во разговор посочија дека поради бегство, невраќање на време од добиениот слободен излез или викенд, физичко пресметување и сл. кон нив имаше изречено одредени дисциплински казни, односно дека често пати се упатуваат во Одделението со засилено превоспитно влијание, односно просторијата која е од затворен тип каде што остануваат одреден период. Дел од децата посочија дека чекаат извршување на мерката самица. При увидот во рапортната книга каде се евидентирани изречени дисциплински казни за периодот од преземањето на децата од ВПД Тетово до денот на посетата, (септември 2015 -мај 2016), Народниот правобранител утврди дека на 22 декември 2015 година кон 5 деца е изречена јавна опомена, и кон 2 деца дисциплинска казна од 5 дена самица, условно за 1 месец. Во периодот април-мај 2016 година изречена е 1 јавна опомена, 2 дисциплински казни 5 дена самица, условно за 1 месец и 3 дисциплински казни, 7 дена самица без право на работа. За изречените дисциплински казни е донесено решение со правна поука за право на жалба , но досега ниту еднаш не е искористен овој правен лек.

9. ПРАВО НА ПОПЛАКА ДО НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

Народниот правобранител има поставено метална кутија за поплаки од лицата/децата во казнено поправната установа и Воспитно-поправниот дом, при што пристап до поднесена претставка има само претставник на Институцијата.

При увидот утврдено е дека металната кутија која во сите установи е со сина боја на која се наоѓа логото/знакот на Народниот правобранител, во оваа казнено-поправна установа е префарбана со бела боја, без видлив знак на Народниот правобранител. Воедно, долниот дел од кутијата кој треба да биде затворен, односно каде што стои бравата и од каде што се земаат претставките беше видливо подотворен, со можност за извлекување на претставките.

Во разговор со децата и нивно информирање дека за заштита на правата може да се обратат до Народниот правобранител преку доставување писмено барање во металната кутија, добиени се информации дека нивните писмена (поплаки) пред да стигнат до Народниот правобранител се отвараат и читаат од страна на службените лица.

10. СОГЛЕДУВАЊА НА ДЕЦАТА ОД ВОСПИТНО ПОПРАВЕН ДОМ

Општ впечаток од разговорот со децата е дека се *задоволни* од сместувачките услови и од односот на поголем дел од персоналот кон нив, особено од превоспитната служба. Напоменаа дека со воспитувачките имаат добри односи и се чувствуваат слободни да разговараат за многу работи, меѓу кои и за тоа што ги мачи.

Исто така, изразија задоволство од начинот и квалитетот на исхраната, напоменувајќи дека и самите учествуваат во изготвувањето на неделното мени. Храната ја примаат редовно и е разновидна.

Децата се пожалија за ограничената можност за капење, односно дека само еднаш во неделата им е дозволено да се капат и на неможноста да излезат на отворено т.е. надвор од собите при лоши временски услови.

Децата, исто така, се пожалија на односот на лицата од Секторот за обезбедување наведувајќи дека истиот не е секогаш коректен, односно дека често пати се навредувани и дека често пати се случува кон нив да биде употребена физичка сила како мерка за превоспитување, односно одржување на редот и дисциплината. Во разговор со 11 од децата кои побара средба со Народниот правобранител, истите се пожалија на односот на персоналот од Секторот за обезбедување, поради физичко и психичко насилство, со омаловажување и навреди од страна на овој персонал. Воедно, се пожалија на неможноста да стапат во контакт со нивните родители и старатели, како и неможноста да

користат погодност- излез во град и викенд отсуства, некои од нив дури и по една година дена, што според Народниот правобранител е индикативен показател , имајќи ја предвид информацијата од раководните структури на Затворот дека бегствата се намалени.

За Народниот правобранител е загрижувачки податокот дека Управата на затворот на барање на одредени граѓански организации на децата им дели презервативи, при што се занемарува фактот дека станува збор за хомогена група на момчиња, некои и со искуството на сексуални злоупотреби. Во разговор децата потврдија дека ги користат презервативите, што од друга страна го попречува утврдувањето, па и санкционирањето на евентуалниот насилен полов однос или сексуална злоупотреба меѓу децата од Воспитно-поправениот дом.

Поголем дел од децата со кои е разговарано потенцираа дека не им се дозволува после 20,00 часот да ги користат тоалетите, односно доколку имаат потреба се принидени да користат звоно на кое дежурното лице не одговара навремено, поради што се принудени физиолошките потреби да ги вршат во пластични шишиња во просторијата каде што спијат.

11. УВИД ВО ДОКУМЕНТАЦИЈАТА

Народниот правобранител од увид во документацијата констатира дека возраста на децата кои во моментот издржуваат воспитна мерка во Домот се движи од 15 до 20 години, при што се јавуваат како сторители на различни кривични дела.

Од нив, 14 деца се сторители на кривично дело тешка кражба, 3 се сторители на кривично дело кражба, 1 лице е сторител на кривично дело телесна повреда, 2 лица се за полов напад, 1 дете е за криумчарење мигранти, 1 за загрозување на безбедноста на сообраќајот и 1 дете е сторител на кривично дело Разбојништво.

Ред Бр.	Возраст	Националност	Образование	Суд кој ја изрекол мерката	Почеток на мерка	Претходна институција	Семеен статус	Социјален статус	Процес на ресоцијализација
1.	17	Турчин	седмо	Струмица	14.03.2014	да	Дисфункц.	низок	неуспешно
2.	16	Албанец	шесто	Скопје	03.03.2015	да	дисфункц	низок	неуспешно
3.	18	Бошњак	четврто	Скопје	06.03.2015	не	Функцион.	среден	делумно
4.	17	Ром	основно	Штип	22.12.2014	не	дисфункц	низок	успешно
5.	17	Ром	основно	Скопје	03.03.2015	да	дисфункц.	низок	делумно
6.	17	Ром	четврто	Кочани	02.07.2015	да	дисфункц	среден	успешно
7.	17	Ром	трето	Скопје	14.03.2014	да	дисфункц.	низок	делумно
8.	15	Ром	неписмен	Штип	18.11.2015	не	Дисфункц.	низок	делумно
9.	17	Ром	„	Скопје	05.08.2014	не	Дисфункц.	низок	делумно
10.	19	Ром	четврто	Штип	10.10.2012	не	Дисфункц.	среден	неуспешно
11.	17	Албанец	основно	Скопје	25.01.2016	не	Функцион.	среден	успешно
12.	16	Македонец	седмо	Скопје	04.09.2014	не	Дисфункц.	низок	делумно
13.	16	Ром	трето	Скопје	24.10.2011	да	Дисфункц.	низок	делумно
14.	20	Албанец	основно	Гостивар	16.10.2012	не	Дисфункц.	среден	делумно
15.	20	Турчин	основно	Скопје	14.02.2014	не	Дисфункц.	среден	делумно
16.	15	Ром	неписмен	Скопје	18.12.2015	не	дисфункц	низок	неуспешно
17.	16	Македонец	основно	Кочани	24.03.2015	не	Дисфункц.	низок	неуспешно
18.	16	Ром	основно	Скопје	02.10.2014	да	Дисфункц.	низок	делумно
19.	20	Македонец	четврто	Струмица	03.11.2014	не	дисфункц	низок	неуспешно
20.	19	Ром	неписмен	Скопје	03.12.2012	да	Дисфинкц.	низок	неуспешно
21.	16	Ром	неписмен	Скопје	10.06.2014	да	Дисфункц.	низок	неуспешно
22.	15	Ром	неписмен	Битола	13.08.2015	не	Дисфункц.	низок	делумно
23.	16	Ром	неписмен	Скопје	10.03.2015	да	дисфункц	низок	делумно

Најголем број од децата во Воспитно- поправниот дом се припадници на ромската заедница- 14, Македонци- 3, Албанци - 3, Турци - 2 и Бошњак - 1.

Едно дете започнало да ја издржува воспитно -поправната мерка во 2011 година, 3 од 2012 година, 9-мина во 2014 и 2015 година, и едно дете во 2016 година.

Со завршено основно образование се 7 деца. Со трето одделение се 2 деца, со четврто одделение 4 деца, со шесто одделение 1 дете, со седмо одделение 2 деца и неписмени 7 деца.

	Национална припадност		Ниво на образование
Македонци	3	Трето одделение	2
Роми	14	Четврто Одделение	4
Албанци	3	Шесто одделение	1
Турци	2	Седмо Одделение	2
Бошњаци	1	Неписмени	7

Според семејниот статус, две деца потекнуваат од функционални семејства, односно станува збор за семејства во кои има воспоставено функционални односи и релации во рамките на примарното семејство и во однос на вклопеноста во заедницата. Останатите 21 дете се од дисфункционални семејства, односно семејства во кои постои отстапување од прифатените морални норми и вредности, и кои изобилуваат со мноштво на антисоцијални и асоцијални појави кај членовите на семејството (криминални тенденции, алкохолизам, злоупотреба на опојни супстанции, семејно насилство и сл).

Потоа, во најголемиот број, односно во 17 случаи децата потекнуваат од семејства со низок материјален статус, без приходи, и со нерешено станбено прашање, зависат од социјална помош. Додека во 6 случаи децата се од семејства со среден статус во кои има постојан прилив на финансиски средства по разни основи или поседување на обработливо земјиште.

Од вкупно 23 деца, 10 претходно биле сместени во установа, а 5 од нив биле во неколку установи, односно во Дом за деца без родители и родителска

грижа „11 Октомври“- Скопје, СОС Детско село, ЈУ „25-ти Мај“ и во ЈУ „Ранка Милановиќ“- Скопје.

12. ПРОЦЕС НА РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈА

Превоспитниот процес на децата кои се на издржување заводска мерка во Воспитно-поправниот дом се спроведува од страна на две службени лица од женски пол, по професија психолози, кои истовремено ја вршат функцијата на воспитувачи и на социјални работници, поради недостатокот на овој вид стручен кадар. Работното време на овие службени лица е распоредено, така што едната воспитувачка работи од 08.30 до 16.30 часот, а другата од 12.00 до 20.00 часот, односно заедно истовремено со децата работат 4,5 часа.

Соработката со Центрите за социјална работа и надлежните судови се на задоволително ниво, но има потреба истите уште повеќе да се интензивираат, особено соработката со судовите.

Во разговор со воспитувачките добиени, се информации дека секои 6 месеци изготвуваат поединечни извештаи за децата во ВПД и истите ги доставуваат до надлежните судови и Центри за социјална работа. Според воспитувачките изостанува конкретна соработка со Центрите по однос на децата и работа со нивните семејствата, судовите не вршат редовен надзор по однос на извршувањето на воспитната мерка спрема децата, при што наведоа дека во периодот од преземањето на децата само судија од Основен суд Скопје ги посети децата.

Друг фактор кој според овие стручни лица претставува пречка во остварувањето на процесот на превоспитување е тоа што децата, пред доаѓањето во домот немаат стекнато образовни навики, а значаен дел од нив се и неписмени.

Исто така, од увид во досиејата на децата и во разговор со службените лица кои се грижат за нивната ресоцијализација добиени се информации дека

само кај 3 од децата се забележува успех во процесот на ресоцијализација, односно децата учествуваат и напредуваат во предвидените третмански активности, согласно индивидуалната програма.

Кај 12 деца процесот е делумно успешен, односно во дел од активностите покажуваат успех, а во дел не, додека во 8 случаи процесот на ресоцијализација на децата е неуспешен, односно согласно изготвената индивидуална програма која опфаќа вклучување во неформално образование, индивидуална и групна терапија, специфични програми за деца, слободни спортски активности, не се забележува напредок или детето одбива да учествува во третманот.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Воспитно поправниот дом Тетово времено сместен во Казнено- поправната установа Затвор Охрид се карактеризира со недоволна опременост на просториите во кои се сместени децата, ограничен простор на движење на децата, и несоодветно опремени простории за образование, исполнување на слободното време, занимални и сл. Кадарот за работа со деца не е доволен од аспект на стручност, односно недостасуваат педагози и социјални работници за работа со оваа категорија деца, со што се оневозможува севкупен и квалитетен процес на нивна ресоцијализација.

Сместувањето на децата не е соодветно гледано и од аспект на видот на установата во која издржуваат казна затвор малолетни лица, како и од аспект на локацијата на истата која е во непосредна близина на центарот на градот, а притоа не се создадени соодветни услови за заштита на приватноста на децата при извршување на секојдневните активности или слободното време во игра и рекреација, со цел потиснување на искушението за бегство на слобода.

Во законската и подзаконската регулатива на Република Македонија за децата упатени на издржување воспитно-поправна мерка се уште се користи

терминот „малолетник/ци“, наместо „дете/ца“, што е спротивно на Конвенцијата за правата на детето и Законот за правда на децата.

Во установата нема воспоставено редовно основно/средно образование, со што негативно се влијае на стекнувањето на позитивни навики и воспоставување и надградба на вредносните особини, вклучително и работно острчување и оспособување на децата со одделени занимања. Единствено ангажирање на децата во Воспитно поправениот дом е работа во кујна, одржување на хигиената или вршење на повремени други работи во установата. Децата, слободното време најчесто го исполнуваат во спортски активности во дворот на установата, но отсуствува организирано исполнување на слободното време со содржини и активности соодветни на возраста на овие деца, од културно-просветен и образовен аспект, што влијае на целокупниот процес на ресоцијализација на овие деца. Поради горенаведеното процесот на ресоцијализација кој претставува процес на активности и мерки насочени кон менување на личноста и дотогашното негативно однесување на детето се одвива отежнато.

Употребата на физичка сила како мерка за превоспитување и одржување на редот и дисциплината, како и практикувањето на навреди, омаловажувања кон децата од страна на персоналот од Секторот за обезбедување е спротивно на меѓународните стандарди за ресоцијализација на децата.

Установата нема целосно воспоставена и редовна здравствена служба. Услуги се користат од Здравствениот дом во Охрид, со што на децата им е оневозможено добивање на континуирана и целосна превентивна здравствена заштита, при што децата не се здравствено осигурани. Во овој контекст загрижува „терапијата на децата со дијазепам“ која е пропишана скоро за секое дете, и давањето на истата од страна на вработени во Секторот за обезбедување, кои не се стручни за оваа намена.

Исто така, загрижува немањето можност за редовно јавување и одржување на контакти меѓу децата и нивните родители/роднини, како и лесниот пристап на службените лица до претставките на децата ставени во металната кутија на Народниот правобранител.

Алармантно е сознанието дека на децата им се делат презервативи, иако обврска на установата е да ги заштити децата од секаков вид на насилство и злоупотреби, вклучително и сексуалната злоупотреба.

ПРЕПОРАКИ

- Да се преземат итни мерки со цел поскоро, односно навремено завршување на изградбата на новиот ВПД Тетово во Општина Волковија, со што значително би се подобриле севкупните услови за сместување и третман на децата од секаков аспект, соодветност на персоналот за работа со децата како во поглед на стручноста, така и бројноста, со познавања и знаења за работа со малолетни претстапници, заради правилно и ефикасно спроведување на воспитниот и превоспитниот процес,
- Да се преземат мерки за усогласување на терминологијата, односно наместо малолетник да се употреби терминот „дете“ кој опфаќа лице на возраст до 18 години, согласно Конвенцијата за правата на детето и Законот за правда на децата.
- Најитно спроведување и реализација на законската обврска на Министерството за образование и наука за воспоставување редовен образовен процес, како на основно така и на средно образование, како и преземање на мерки за стручно образование и оспособување на децата,
- Воспоставување на здравствена служба во установата како услов за овозможување целосна и соодветна здравствена заштита на децата, при што да се обезбеди координација меѓу работата на здравствената служба и вработените кои се во редовен контакт со децата, и во таа насока обезбедување и реализирање на здравствена едукација како превентивна програма за здравствена заштита на децата,
- Создавање на просторни, материјални и технички услови за рационално користење на слободното време на децата, со цел истото да биде

организирано и исполнето со соодветни програмски активности, со што ќе дојдат до израз склоностите и креативните способности на децата,

- Да се воведат нови, современи методи за работа со децата во воспитно-поправниот дом, овозможување на квалитетни контакти со нивните семејства и роднини, се со цел олеснување на нивната постпенална заштита,
- Да се преземат мерки за подобрување на соработката со надлежните судови и центри за социјална работа, и во таа насока поголемо вклучување и работа на Центрите со членовите со семејствата на децата заради подигнување и јакнење на нивните потенцијали и капацитети,
 - Преземање мерки со цел обезбедување континуирани обуки на вработените во постапувањето со децата, со цел почитување на правата на децата, и нивна соодветна заштита во воспитно-поправниот дом, преку одржување на високо ниво на стручност на персоналот од Секторот за обезбедување во односот кон децата,
 - Подобрување на условите за остварување на навремена, соодветна и ефикасна превентивна здравствена заштита на децата, и во тој контекст поголемо вклучување на вработените во Домот и ангажирање на здравствената служба во организирање на предавања и друг вид на едукативни содржини за децата по однос на ризиците од дрога, алкохол, заразни болести и сл.